

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Географічний факультет

Кафедра фізичної географії, геоморфології та палеогеографії

**Всеукраїнський науковий семінар пам'яті
професора Володимира Круля
ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ
В УКРАЇНІ**

**Матеріали
Всеукраїнського наукового семінару
(21–22 вересня, 2023)**

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2023

УДК 913(477)(08)
І 906

Редактори:

Богдан РІДУШ
Сергій КИРИЛЮК

Історична географія в Україні : Матеріали Всеукраїнського наукового семінару пам'яті професора Володимира Круля (21–22 вересня, 2023) / За ред. Б. Рідуш, С. Кирилюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т., 2023. – 128 с.

Збірник матеріалів Всеукраїнського наукового семінару пам'яті професора Володимира Круля «Історична географія в Україні», присвячений внеску професора Володимира Круля у цю науку, актуальним питанням розвитку ретроспективної географії, поступу її теоретичних і методичних основ, географічно-ретроспективним особливостям території України, а також формуванню і вдосконаленню картографічних досліджень і географічної освіти загалом.

Для фахівців у галузі географічних і суміжних наук.

УДК 913(477)(08)

© Колектив авторів, 2023
© Комп'ютерна верстка, С. Кирилюк, 2023
© Дизайн обкладинки, С. Кирилюк, 2023

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

<i>Йосип Гілецький, Роман Сливка, Ірина Закутинська</i> ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МЕЖ ЕТНОГЕОГРАФІЧНОГО ПОДІЛУ	9
<i>Григорій Денисик, Володимир Канський</i> МІСЦЕ І ЗНАЧИМІСТЬ ІСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ У СИСТЕМІ ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	13
<i>Мирослав Дністрянський</i> ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕТНОДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ВПРОДОВЖ 1900-1991 РОКІВ	16
<i>Євген Іванов, Володимир Білянюк</i> ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ (ХРОНОЛОГІЧНИЙ) ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ СТАНУ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ГІРНИЧОПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ	20
<i>Сергій Кирилюк</i> КСЕНОЛАНДШАФТИ	24
<i>Олександр Король, Оксана Смик</i> ЕСТЕТИКА ЛАНДШАФТУ	30
<i>Володимир Поручинський, Андрій Слащук, Ірина Поручинська</i> ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ІСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ	33
<i>Мирослав Проскурняк</i> ЛАНДШАФТНЕ РІЗНОМАНІТТЯ БУКОВИНСЬКО-БЕСАРАБСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ	35
<i>Валерій Руденко, Степан Руденко</i> ДИНАМІКА ВТРАТ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛАНДШАФТІВ УКРАЇНИ ЗА ЧАСИ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ (2014–2023 рр.)	37
<i>Петро Сухий, Назарій Колосівський</i> РОЗВИТОК УЯВЛЕНЬ ПРО ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.	39
<i>Дарія Холявчук, Дарина Шкаєва</i> КЛІМАТ МИНУЛИХ СТОЛІТЬ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МЕТЕОРОЛОГІЧНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НА ТЕРЕНАХ ГАЛИЧИНИ І БУКОВИНИ.	43

ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ І ГОЛОЦЕН

<i>Мирослав Волощук, Ярослава Атаманюк</i> ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЯРУЖНОЇ ЕРОЗІЇ УКРАЇНИ	46
<i>Богдан Гавришок, Світлана Добровольська</i> РЕТРОСПЕКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА НА ТЕРИТОРІЇ БЕРЕЖАНСЬКОГО ОПІЛЛЯ	49
<i>Ірина Годзінська</i> АНТРОПОГЕННА ЗМІНА ПРИРОДНИХ ЛАНДШАФТІВ ЗА КАРТАМИ ВПРОДОВЖ XVIII–XXI СТ. (НА ПРИКЛАДІ БАГНЕНСЬКОЇ ДОЛИНИ)	53

**Матеріали Всеукраїнського наукового семінару
пам'яті професора Володимира Круля
ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ В УКРАЇНІ**

<i>Ірина Добинда, Галина Ковбінька</i> УТВОРЕННЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ПОРОМІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ І ПОХОДЖЕННЯ ЇХНІХ НАЗВ	57
<i>Володимир Зеленчук</i> РЕТРОСПЕКТИВА ВИКОРИСТАННЯ ДЕНДРОГЕОМОРФОЛОГІЧНИХ МЕТОДІВ У ДОСЛІДЖЕННІ НЕБЕЗПЕЧНИХ СХИЛОВИХ ПРОЦЕСІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ	60
<i>Тетяна Коптєва</i> З ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ ПОВЕРХНЕВОГО ЯРУСУ ГІРНИЧОПРОМИСЛОВИХ ЛАНДШАФТІВ КРИВОРІЗЬКОЇ ЛАНДШАФТНО-ТЕХНІЧНОЇ СИСТЕМИ	64
<i>Уляна Костюк, Богдан Рідуш</i> СУЧАСНІ ЗМІНИ МІКРО-МОРФОЛОГІЇ ПЕЧЕРИ ПІОНЕРКА ПІД ДІЄЮ ЕПІГЕНННОГО ЗАКАРСТУВАННЯ	68
<i>Жанна Матвійшина, Сергій Дорошкевич, Сергій Кармазиненко, Анатолій Кушнір</i> ПАЛЕОГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНИХ УМОВ ПРОЖИВАННЯ ЛЮДИНИ	72
<i>Богдан Рідуш, Дарія Холявчук</i> ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВИВЧЕННЯ ПАЛЕОКЛІМАТИЧНИХ ЗМІН В ГОЛОЦЕНІ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ ТА ПІВНІЧНОЇ БЕССАРАБІЇ	75
<i>Михало Салій</i> РЕТРОСПЕКТИВНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	79
<i>Олексій Ситник, Ірина Кравцова, Микола Працьовитий</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ЛАНДШАФТНОЇ СТРУКТУРИ ГАЙВОРОНСЬКОГО КРАЮ	82
<i>Василь Шавранський</i> ГЕОЛОГІЧНА БУДОВА НИЖНІХ ТЕРАС ДОЛИНИ р. ПРУТ В РАЙОНІ «ЧЕРНІВЕЦЬКИХ ВОРИТ» (ЗА ДАНИМИ ІНЖЕНЕРНО-ГЕОЛОГІЧНИХ РОЗВІДОК)	85
<i>Дарина Шкаєва</i> ДОКУМЕНТАЛЬНІ ДАНІ ПРОЯВУ ПОСУХ ТА ПОВЕНЕЙ У МЕЖАХ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ: ХVІІІ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ	89
<u>РОЗВИТОК КАРТОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ</u>	
<i>Мирослава Влах</i> УКРАЇНСЬКА ГЕОБІОГРАФІСТИКА ЯК ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ОСВІТНІЙ І НАУКОВИЙ НАПРЯМ	94
<i>Мирослав Волощук</i> ГРУНТОЗНАВЧА ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА У ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ	98
<i>Володимир Грицевич</i> ВИКЛАДАННЯ СТАТИСТИЧНИХ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ В ГЕОГРАФІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СЕМАНТИЧНИХ МЕРЕЖ В КУРСАХ СТАТИСТИЧНИХ МЕТОДІВ	102

**Матеріали Всеукраїнського наукового семінару
пам'яті професора Володимира Круля
ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ В УКРАЇНІ**

<i>Василь Джаман, Антон Мельник, Ярослав Джаман</i> ГЕОІНФОРМАЦІЙНЕ КАРТОГРАФУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МІГРАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	105
<i>Наталія Заблотовська, Петро Сухий</i> РОЛЬ КАРТОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ПРИ РЕТРОСПЕКТИВНОМУ АНАЛІЗІ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)	109
<i>Іван Костащук, Станіслав Миронюк</i> ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	113
<i>Роксолана Пастушенко, Богдан Рідуш</i> ГЕОТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КАРСТОВО-СПЕЛЕОЛОГІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ В КОНТЕКСТІ ШКІЛЬНОГО КРАЄЗНАВЧОГО ТУРИЗМУ	116
<i>Віталій Присакар, Аліна Дячук</i> ВИКОРИСТАННЯ КАРТОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ПРИ ЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	119
<i>Сергій Пугач</i> РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МЕРЕЖ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ	123

РЕТРОСПЕКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА НА ТЕРИТОРІЇ БЕРЕЖАНСЬКОГО ОПІЛЛЯ

Богдан Гавришок, Світлана Добровольська

*Тернопільський національний університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна*

Основною функцією лісу в найдавніші часи було забезпечення населення продуктами харчування. Східнослов'янськими племенами білих хорват, які селилися на території теперішнього Бережанського Опілля, ліси використовувалися в основному як місце схову та полювання. Протягом XII ст. ліси переходять у власність князів. Найціннішим типом лісу того часу були так звані «хоромні» ліси, тобто такі, які були джерелом будівельної сировини.

До Першої світової війни територія Бережанського Опілля у складі Галичини, перебувала під владою Австро-Угорської імперії. Перші картографічні дані про конфігурацію лісів Бережанського Опілля знаходимо на карті, датованої 1850 р. (Дем'янчук, Свинко 2011). Впродовж 1860–1880 рр. з метою створення системи державного кадастру, проведено перші виміри лісів, що сьогодні територіально входять до сучасних лісгоспів.

У січні 1853 року набув чинності документ «Устави про ліси» - найстаріший у Австрійській імперії, що стосувався природоохоронної діяльності, а саме – збереження масивів лісу на території Галичини. Цей документ забороняв скорочення площі лісу. Однак, протягом XIX ст. лісові масиви Бережанщини скорочувались. Це пояснюється низьким рівнем контролю за вирубкою лісів, які були переважно приватними (Фондові матеріали... 2021).

1883 р. Галицьке лісове товариство відновило випуск часопису «Sylwan», в якому почали друкувати роботи, що стосувалися аналізу стану і площ лісів Галичини. Перші офіційні дані про площі лісів Галичини знаходимо у статистичному звіті Австрії за 1891 р. Понад 70 % лісів Галичини того часу знаходилися у недержавній власності.

**Матеріали Всеукраїнського наукового семінару
пам'яті професора Володимира Круля
ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ В УКРАЇНІ**

У межах досліджуваної території державних лісів взагалі не було ([Гавришок, Жайворонко 2020](#)).

Перед Першою світовою війною проводилися несанкціоновані вирубки лісів підприємцями. Їх можна пояснити потребою населення в дровах і будматеріалах. Це добре простежується під час порівняння різночасових топографічних карт. На прикладі лісового масиву в околицях с. Мечищів за період від 1850 р. до сучасності здійснено вирубку більше 400 га лісу. Місце лісу зайняли сільськогосподарські угіддя.

У період Другої Речі Посполитої (1919–1939 рр.) землі Бережанщини входили до складу Тернопільського воєводства. Великі площі лісів Бережанського Опілля були власністю графа Потоцького, князів Чарторийських та Любомирських. Інформацію про видовий склад деревостанів можна отримати із топонімів, відображених на тогочасних топографічних картах ([Фондові матеріали... 2021](#); [Spezialkarte der österreichisch-ungarischen Monarchie 1879](#)). Наприклад, логічно вважати, що у «Грабнику», на захід від села Лісники, переважав граб, а в «Ялиннику», на північний схід від села Лісники, домінуючою породою була ялина.

У 1939 р., коли відбулась окупація Західної України Радянським Союзом, всі ліси Бережанщини були націоналізовані, тобто перейшли у державну власність. Бережанський лісгосп був організований в 1940 році на базі приватних лісів в складі семи лісництв: Бережанського, Завалівського, Куропатницького, Литвинівського, Тростянецького і Помаряньського. Площа господарства складала 28 000,0 га. Індустріалізація, колективізація, Друга світова війна, відновлення зруйнованого господарства – це все стало причиною масштабних безсистемних рубок. Наприклад, за період 1925–2020 рр. площа лісу на захід від с. Мечищів суттєво зменшилася. Вирубали також масив лісу на північ від с. Жуків. Це добре простежується при співставленні сучасної карти із топографічною картою 1925 р.

В 1960 році згідно наказу Головного управління лісового господарства і лісозаготівель від 04.12.1959 р. № 3 Бережанський лісгосп реорганізований в Бережанський лісгоспзаг, функції якого полягали в проведенні лісогосподарських заходів, лісозаготівель і у веденні мисливського господарства. Тобто це було комплексне лісове підприємство – лісове господарство об'єднали із лісовою промисловістю.

Наступні лісовпорядні роботи проводились в 1962 році 1-ою Київською експедицією Українського лісовпорядного підприємства. В якості геодезичної основи служили геодезичні дані землевпорядкування згідно державних актів, що були видані підприємству районними виконавчими комітетами. Згідно даних лісовпорядкування площа Бережанського лісгоспзагу складала 27 601,0 га ([Фондові матеріали... 2021](#)).

13 грудня 1979 року прийнято Лісовий Кодекс УРСР. Відповідно до цього документа всі ліси знаходилися виключно у власності держави і лише надавалися у користування. Лісовпорядкування 1982 року проводилось Львівською лісовпорядною експедицією Українського лісовпорядного підприємства по I розряду на площі 28 042,0 га, в тому числі з використанням аерофотознімків на площі 22 200,0 га, що складало 79,2 %. У 1990 р. комплексні лісові підприємства перейменовані у держлісгоспи. Бережанський лісгоспзаг перейменовано у Бережанський держлісгосп ([Гавришок, Жайворонко 2020](#)).

На сучасному етапі лісові масиви Бережанщини перебувають у власності державних підприємств «Бережанське лісомисливське господарство» (17 019 га) та «Бережанирайагроліс» (4 970 га). Згідно наказу Державного комітету лісового господарства від 10.02.2005 року № 151 Бережанське державне лісомисливське господарство перейменоване в Державне підприємство «Бережанське лісомисливське господарство».

Бережанське районне державне агропромислове підприємство «Бережанирайагроліс» утворене з ініціативи голови Бережанської районної державної адміністрації розпорядженням від 30 грудня 2008 року. Це підприємство функціонує на базі колишніх колгоспних лісів.

В 2003 році безперервне лісовпорядкування проведено з оновленням основних проектних і картографічних матеріалів. Проведена додаткова таксація лісових ділянок стиглих і пристигаючих насаджень можливих для експлуатації, молодняків до 20 років та лісових ділянок, в яких під впливом стихійних явищ (пожеж, вітровалів, пошкодження деревостанів шкідниками або хворобами) та з інших причин відбулися суттєві зміни в таксаційній характеристиці, або виник-

Матеріали Всеукраїнського наукового семінару пам'яті професора Володимира Круля ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ В УКРАЇНІ

ла потреба в призначенні відповідних господарських заходів, а також ділянок, в таксації яких підчас базового лісовпорядкування були допущені помилки. Були встановлені нові розрахункові лісосіки рубок головного користування та рубок формування і оздоровлення лісів.

З 2007 року безперервне лісовпорядкування перейшло на нову організацію робіт – функція польового збору інформації була передана лісогосподарському підприємству. Про переваги чи недоліки такої системи та її вплив на стан інформаційної бази даних можна об'єктивно судити через певний період на підставі детального аналізу.

Останнє лісовпорядкування проведено у 2013 році «...за методом класів віку, який полягає в утворенні господарських частин, господарств, господарських секцій, які складаються з сукупності однорідних за складом і продуктивністю деревостанів, об'єднаних одним віком і способом рубки лісу. Первинною обліковою одиницею є таксаційний виділ. Усі розрахунки здійснені на основі підсумків розподілу площ і запасів насаджень господарських секцій за класами віку» (Гавришок, Жайворонко 2020).

Література

1. Гавришок, Б.Б., Жайворонко, Н.С. (2020). Особливості лісогосподарського землекористування на території Опілля в межах Тернопільської області. *Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки*, 178-184.

2. Дем'янчук, П.М., Свинко, Й.М. (2011). *Західно-Подільське горбогір'я як географічний екотон : монографія*. Тернопіль : Видавництво «Підручники і посібники».

3. *Фондові матеріали та матеріали первинної статистичної звітності ДП «Бережанське лісомисливське господарство» за 2021 р.* (2021).

4. *Spezialkarte der österreichisch-ungarischen Monarchie. Zone 6 col. XXXI Busk und Krasne. M 1 : 75 000* (1879). Wien: K. k. Militär Geographischens Institut.

[Джерело](#)